Een Middelnederlands allegorisch recept uit het Kartuizerklooster te Leuven

Prof. dr. Chris De Backer (†)

In de 16e eeuw, maar vooral in de 17e en 18e eeuw werd de figuur van de apotheker in de katholieke geestelijke literatuur vaak als metafoor of allegorie gebruikt.
Ook is in die tijden Christus menigmaal als de hemelse apotheker voorgesteld. De geneesmiddelen of farmaceutische apparatuur worden vergeleken met christelijke deugden.
Tegenover het genezen van lichamelijke kwalen staat het genezen van geestelijke kwalen. Bij zieken worden geneesmiddelen voorgeschreven die in een recept verwoord staan. De zonden zijn dan naar analogie geestelijke ziekten die moeten genezen worden met een geestelijk voorschrift. De moralistische grondgedachte wordt hier dus veel meer direct en geconcentreerd uitgedrukt door het aanwenden van metafoor en allegorie.

In de late middeleeuwen zijn ook voorbeelden te vinden van gebeden tegen bepaalde ziektes en aandoeningen (bij pest bv.[1]). De gebeden gaan samen met een remedie[2] of een uitgesproken religieus-allegorisch uitgewerkte remedie die een niet te ontkennen poëtische waarde bezit.

Een voorbeeld van een dergelijk allegorische remedie in de vorm van een geestelijk compositum (samengesteld geneesmiddel) wordt hierna besproken.
We vonden het in het Handschrift 15003-15048 van de Koninklijke Bibliotheek Albert I te Brussel. Het is een zogenaamd convoluut of verzamelhandschrift. Dit is een aantal afzonderlijk en los van elkaar ontstane handgeschreven katernen die later samengebonden werden in één band.
Het convoluut bestaat uit 86 werken, hoofdzakelijk geestelijke teksten (sermoenen, tractaten enz..) en ook enkele kronieken. Het behoorde toe aan het Kartuizerklooster te Leuven, dat gelegen was tussen de huidige Heilige Geeststraat en de Bankstraat, en werd van vanaf 1491 door de religieuzen bewoond die er een strenge en afgezonderde levenswijze op na hielden[3].

Op de folia 367v-368r komt een geestelijk recept in het Middelnederlands voor. De tekst ervan stamt naar de taalkenmerken uit de late middeleeuwen. Het gaat hier echter wel om een kopie aangezien de hand die de tekst neerpende rond 1530 te dateren is.

Voor de vertaling van het recept gebruikten wij de klassieke woordenboeken[4].

Een geestelijk geneesmiddel om uit Christus' wonden te putten.

R/ Bittere alsem van het berouw, 1 groot handvol.
Hysop van de biecht, veel.
Goede voornemens, 2 handvol.
Giet dit alles in een gelte tranen en zo in de aarden pot van het hart tot deze overloopt in het vuur van het eerbaar verlangen.
Olie van barmhartigheid, 1 grote pollepel.
Azijn van godsvrees.
Laat samen staan tot het klare van Gods goedertieren naar boven komt en het troebele van de kleinmoedigheid bezinkt.
Giet het klare in het nauw vat van een vurig geweten. Werp het troebele weg op straat.
's Avonds en 's morgens een volle lepel siroop.

Deze siroop is goed tegen alle ziekten. Hij mag tijdens de vasten gebruikt worden en voorafgaandelijk aan de Heilige Communie.
Om de bittere smaak weg te nemen en de siroop zoet te maken, zal men er een maat most (=jonge gistende wijn) van de inwendige blijdschap bijgieten.
Wanneer de maag vervuild is van de slechte humores der zonden, eet dan af en toe zoet hemels tarwebrood dat Maria in haar zuiver lichaam gebakken heeft, ook het zoete lammetje dat gebraden is met het hout van het kruis. Drink daarbij altijd wijn van de hartelijke blijdschap, maar meng deze met het water der tranen om er geen nadeel van te ondervinden. Rust zacht in het bed van her vreedzame geweten. Trek het hemd aan van de zuiverheid en daarboven het overkleed van het geduld. Vergeet niet de omkadering door de nederigheid. Omwind uw hoofd met eenvoudigheid en behoedzaamheid. Mijd de koude der traagheid. Behoed uw voeten voor begeerten opdat ze geen kou vatten in de liefde tot God en doe de schoenen der sterfelijkheid aan. Ga wandelen in de tuin van Gods liefde onder de boom van het kruis en pluk de appels van het leven. Maar let er op dat ze niet ongestoofd zijn en werp ze in het vuur van Gods liefde.
Zo moge ge hier leven op aarde in de gratie, en in het hiernamaals in de glorie, wat ons verleene de Vader, de Zoon en de heilige Geest.

---

[1] J. Gessler: "Een oratie en een devotie uit de 14e eeuw" in: Oostvlaams Zanten 12 (1937) 109-111
[2] Id., "Een gebed en een recepet uit de 10e eeuw" in: Oostvlaams Zanten 12 (1937) 1-12
[3] J. De Garuwe, *Historia Cartusiana Belgica.* Analacta Cartusiana 51. Ed. J. Hogg (Salzburg, 1985) 224-242
[4] J. Verdam, *Middelnederlandsch Handwoordenboek. Onveranderde herdruk en van het woord Sterne af opnieuw bewerkt door C.H. Ebbinge Wubben* ('s-Gravenhage, 1932). – J.J. van der Voort van der Kleij, *Verdam Middelnederlandsch Handwoordenboek. Supplement* (Leiden/Antwerpen, 1983). – C. Kilianus, *Etymologicum Teutonicae linguae* (Antverpiae, 1599; Facsimile, Handzame 1974).